

Selhání imunity nebo pouhé fluktuace systému?

Malé zamyšlení nad vztahem akademického světa a pseudovědy medicínské i jiné

Vojtěch Mornstein

Biofyzikální ústav Lékařské fakulty Masarykovy univerzity, Kamenice 3, 625 00 Brno

IMMUNITY FAILURE OR MERE FLUCTUATIONS OF THE SYSTEM? CONTEMPLATING RELATIONS BETWEEN THE ACADEMIC WORLD AND PSEUDOSCIENCE IN MEDICINE OR ELSEWHERE

ABSTRACT The contribution offers some reflections on present state of perception of alternative medicine and pseudoscience in the society and namely in the academic milieu which is documented by some examples of academics failures published in media lately. The author gives an indication that these relatively frequent faults could be caused by only formal identification of some academics with the paradigm of modern science.

KEY WORDS alternative medicine; universities; pseudoscience

ABSTRAKT Příspěvek nabízí stručné zamyšlení nad současným stavem vnímání alternativní medicíny a pseudovědy ve společnosti a zejména v akademickém prostředí, což je dokumentováno několika příklady selhání akademiků v posledních letech, kterým se většinou dostalo určité mediální pozornosti. Autor naznačuje, že tato relativně častá pochybení mohou mít příčinu v jen formálním ztotožnění se akademických pracovníků s paradigmatem moderní vědy.

KLÍČOVÁ SLOVA alternativní medicína; vysoké školství; pseudověda

Když jsem ve druhé polovině devadesátých let minulého století věnoval značnou část své tvůrčí energie (jak to bylo neprozřetelné s ohledem na to, co se dnes nejvíce hodnotí!) publicistice zaměřené na kritiku pseudověd a alternativní medicíny, psal recenze na prapodivné knihy a časopisy a generoval satiricko-kritická hesla do knížky *Utopený Archimédés* (Mornstein 1999), domníval jsem se poněkud naivně, že akademická sféra je těchto podivností víceméně prosta. Věděl jsem sice o homeopaticky laděném hnízdě na jedné z brněnských vysokých škol, ale to bylo asi tak vše. Nu, cosi se tehdy dělo i jinde, ale v podobě sublimovanější. Nechci jítřit staré šrámy, které možná v dobré víře, leč vlastním přičiněním nakonec utrpěl i časopis *Vesmír*.

Uplynulo více než deset let, mediální zájem o „jurodivé“ mírně ochabl a ani v médiích velmi komerčních už není tolik pseudovědeckých naivismů jako dříve, nebo jsou alespoň lépe kamuflvány. Pan Tomáš Pfeiffer již nemá v televizi ruku, aby kolem sebe šířil léčivou energii, hledač „Štěchovického pokladu“ se nedohledal ani za pomoci té nejlepší virgule, ubylo trochu kartárek a astrologů. K záhadám se v posledních letech vyslovují nejen kovaní záhadologové, ale občas i vědecy erudovaní členové Sisyfa, o kterémžto spolku ví rostoucí počet lidí. Zásahu na tom mají určitě i mediálně vděčné sisy-

fovské Bludné balvany (BIB), udělované každoročně jednotlivcům i družstvům pod patronací RNDr. Jiřího Grygara.

Kupodivu a oproti všem předpokladům se však s pseudovědeckými a alternativními úlety v současnosti setkáváme poněkud častěji ve sféře akademické. Není smyslem této glosy poukazovat na nějaké konkrétní příklady a vyvolávat tím řetězové reakce, při kterých se zvyšují hladiny adrenalinu a všeobecné sprostoty. K něčemu takovému kupříkladu docházelo v nedávné minulosti v souvislosti s útoky kreacionistů a postmodernistů proti jinak smýšlejícím kolegům a členům Sisyfa zvláště. Nejde naštěstí zatím o mor srovnatelný třeba s plzeňskou aférou, ale zbystření pozornosti je na místě. Nicméně nějaké ilustraci se vyhnout nemohu. První se týká středního školství, další pak již terciárního vzdělávání.

– Na Integrované střední škole v Nové Pace byla docela nedávno obhájena a zřejmě i dále popularizována ročníková práce studenta, který reprodukoval sestavení zařízení jinde známého jako tzv. „Motionless Electromagnetic Generator“, což je údajný zdroj energie na bázi cívek a permanentního magnetu, ve skutečnosti perpetuum mobile. Chtělo by se podotknout, že zlaté české ručičky měl někdo včas klepnout přes prsty, ale neklepl.

– Ve Strašicích loni dostrašilo, z podivných zahoření zásuvek

a jiných předmětů byl usvědčen domácí pubescent, což skeptikové jako výsledek vyšetřování policie odhadli předem, jsa vyzbrojeni jednak jasozřivostí, jednak literaturou o řadě podobných případů. Pak však (stále ještě loni) na skeptiky zuřivě zaútočil pan J. X. Doležal z časopisu *Reflex* a domáhal se omluvy medializovanému nezletilci (omluvy od skeptiků, samozřejmě, nikoliv od policie). Proč? Protože jistý odborný zaměstnanec Českého vysokého učení technického, specializovaný na elektrotechniku – sic!, dospěl k závěru, že rušivá energie dospěla do domku ve Strašicích vodovodními rourami od porouchané lokomotivy na mnoho kilometrů vzdáleném železničním koridoru. Odborná veřejnost užasla na tím, co dokážou (*zatraceně* dobře uzemněné) bludné proudy. Chtělo by se podotknout, že jsme přinejmenším ve stejném ohrožení v Brně či v Praze, s ohledem na četné elektrické lokomotivy na blízkých nádražích, jakož i hustou vodovodní síť.

– Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky subvencovalo před několika lety soukromé subjekty, údajně propojené s jistou vojenskou akademií, grantovou částkou 29 milionů korun na výzkum detekce objektů za překážkou, přičemž výsledkem řešení bylo zařízení prý tvořené fonendoskopem, jakousi plastovou trubicí a virgulí. Rada operačního programu Podnikání a inovace tento projekt i s jeho řešením spolkla. Chtělo by se podotknout, že Radě muselo být z tohoto sousta špatně, ba chtělo by se podotknout ještě něco podstatnějšího, ale musíme zachovávat elementární slušnost.

– Katedrou experimentální fyziky na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci prošla diplomová práce o přístroji pro tzv. biorezonanční metodu (též EAV – elektroakupunkturu dle Volla), která se zabývala hlavně jeho konstrukcí a bezpečností (netuším, proč má něco takového řešit diplomová práce), nicméně tato práce byla využita jistou firmou pro propagaci jejího zboží, které takto získalo zdánlivou leč cennou záštitu Univerzity Palackého. Lehkovážnost vedoucího práce přinesla kyselá ovoce, včetně Bludného balvanu. Chtělo by se podotknout, že účinnou lítost příslušný akademik sice projevil, ale zákazníci podvádění při koupi neúčinného terapeutického přístroje se o ní nic nedoví.

– Několik podezřelých bakalářských prací (konkrétně šlo o homeopatii i akupunkturu a akupresuru) bylo obhájeno i na Masarykově univerzitě, ale zdá se, že zanikly v abundantním „kompostu“ jiných nevydařených výtvorů bakalářů. Sisyfos si jich naštěstí nevšiml, takže Bludný balvan zodpovědným pracovním brněnské univerzity udělen nebyl. Rozhodně totiž nešlo o práce pojaté kriticky. I když podle zveřejněných posudků nebyly přijaty s velkým nadšením, prošly. Jako učitel téže univerzity činím toto odhalení nerad, nekolegiálně, ale po zveřejnění tohoto článku by tyto práce asi tak jako tak někdo identifikoval. Podotýkat nebudu raději nic, záležitost buď tentokrát promlčena.

Co je společným jmenovatelem uvedených příkladů, pomine-li aférku z Nové Paky? Nepochybně to je přinejmenším epizodická absence kritického myšlení přímo v lůně akademického světa, který proklamuje svou zásadovou vědeckost a směřování k badatelským ideálům. Je to selhání imunity

nebo jen fluktuace systému? Obávám se, že může jít o první případ, čemuž by nasvědčovala i relativně nedávno Karolinem vydaná brožura neurčitěho vyznění o alternativní medicíně (Křížová a kolektiv 2004). V rámci sociologicky laděné prezentace výsledků bádání na 3. Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze, hrazené zřejmě z prostředků Interní grantové agentury Ministerstva zdravotnictví České republiky, je v ní „v rámci objektivitu“ postmoderně popřáno sluchu jednomu kritickému názoru mezi devíti většinou sympatizujícími, v nejlepší případě neutrálními.

Moje osobní zkušenost ovšem není spjata s uvedenými příklady akademických selhání, o kterých jsem se dověděl ze skeptických zdrojů (zejména posledních čísel zpravodaje *Sisyfos*), z médií nebo přes Google. Pominu-li občasnou rozlícenou nebo vyčítavou reakci na mé dnes již historické webové stránky, kde jsou texty z druhé poloviny 90. let minulého století, pak nemohu říci, že bych se ve *svém profesním prostředí* setkal s přímým útokem zastánců pseudověd a alternativní medicíny. Z jistých náznaků ovšem vím, že konkrétně na lékařských, veterinárních a přírodovědeckých fakultách působí či v poslední době působili kolegové přízdobení vědeckými a vědecko-pedagogickými tituly, kteří nejsou schopni dobře rozlišit mezi „evidence based“ medicínou a medicínou alternativní, respektive mezi vědou a pavědou. Nebo možná jsou schopni, ale nemá to pro ně žádný velký význam. Ví, kam patří, co je živé, ale nemohou se zbavit dojmu, že na té homeopatii, akupunktuře či biotronicce atp. přece jen něco musí být.

Na žádné z českých lékařských fakult neexistuje pro studenty povinný a dost možná ani nepovinný kurz o alternativní medicíně. Nevím o nikom v Brně či jinde, s výjimkou jediného brněnského kolegy, kdo by se problematiky alternativní medicíny ve své výuce kriticky dotýkal. Důvodů je více, tedy není to jen nedostatek výukového času. S výjimkou onkologů a snad ještě internistů, kteří mi umožnili publikovat v jejich monografiích a učebních textech kapitoly o alternativní medicíně (Mornstein 2003, 2009, 2010), jako kdyby panovala nechuť se problémů alternativní medicíny dotýkat, medicínsky se při nich angažovat. Jak by však měla taková angažovanost vypadat? Máme k dispozici vůbec nějakou závaznou definici alternativní medicíny, jinou, než že nejde o „evidence based“ medicínu? Byli by ke koncipování nějaké výuky v této oblasti přizváni „odborníci z praxe“, tj. léčitelé? Byla by taková výuka postavena na „volné soutěži“ zastánců vědy a nevědy? Jak mohou soutěžit ti, kdo tvrdě pracují s vědeckými a statistickou podloženými důkazy, s těmi, kdo je nepotřebují a jen tak lehce „breptají“? Každá z těchto otázek představuje svízelný problém medicínský, právní i etický, který možná můžeme ignorovat, ale například v okamžiku definování odpovědnosti za (ne)kvalitu léčby se stává jablkem velmi ostrého sváru. Nehovořím nyní o oněch poměrně vzácných případech, kdy zastánci a provozovatelé alternativní medicíny spolupracují při testování svých hypotéz a nevyhýbají se kritickým analýzám svých výsledků.

Dle mého názoru lze ve výuce například zasvěceně hovořit o úspěších akupunktury ve staré i nové Číně, ba dokonce i v Evropě, ale rozhodně by to mělo být učiněno v historick-

kých souvislostech a nemělo by se zatajovat, že (s nepotvrzenými výjimkami), nikdo nikdy morfologicky neidentifikoval akupunkturální bod nebo takzvaný meridián, pokud za něj nebudeme považovat tzv. spouštěcí bod (Heřt a kolektiv 1997, Heřt – Hnízdil – Klener 2002). Případné efekty vpichování jehel lze několika způsoby vysvětlit i bez akupunkturálních bodů. Do zmiňovaných historických souvislostí ale patří i Mao Ce-tung (1893–1976), který akupunkturu probudil z mrákot, aby zajistil pomocí tzv. bosých lékařů „zdravotní péči“ na čínském venkově.

Co říci závěrem? Snad jen to, že nebude opravdových badatelských univerzit bez plného akceptování vědecké metody práce celou jejich akademickou obcí a ve všech myslitelných souvislostech.

LITERATURA / REFERENCES

Heřt Jiří a kolektiv (1997): *Homeopatie: Clusterová medicína, anthroposofická medicína*. Praha: Lidové noviny.

Heřt, Jiří – Hnízdil, Jan – Klener, Pavel (2002): *Akupunktura: Mýty a realita*. Praha: Galén.

Křížová, Eva a kolektiv (2004): *Alternativní medicína jako problém*. Praha: Karolinum.

Mornstein, Vojtěch (1999): *Utopený Archimédés: Malý alternativní výkladový slovník*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana – Nakladatelství Georgetown – Nakladatelství a Vydavatelství Nauma – Masarykova univerzita.

Mornstein, Vojtěch (2003): Alternativní medicína a onkologie. In: Adam, Zdeněk – Vorlíček, Jiří – Koptíková, Jana, *Obecná onkologie a podpůrná léčba*. Praha: Grada publishing, 765–770.

Mornstein, Vojtěch (2009): Pohled skeptika na alternativní medicínu. In: *Matějovská Kubešová, Hana – Holík, Josef – Marek, Vladimír, Praktický lékař a civilizační nemoci*. Brno: Lékařská fakulta Masarykovy univerzity – Protis s.r.o., 24–28.

Mornstein, Vojtěch (2010): Postavení doplňkové a alternativní medicíny v onkologii. In: *Jurga, Ludovít, a kolektiv, Klinická a radiační onkologie*. Martin: Osveta, 617–625.

Kontakt / Contact

Prof. RNDr. Vojtěch Mornstein, CSc., Biofyzikální ústav Lékařské fakulty Masarykovy univerzity, Kamenice 3, 625 00 Brno, e-mail: vmornst@med.muni.cz.